

Gençlerde Dini Tutum ve Din Dışı Yönelim

Ateizm ve Deizm Eğilimi Üzerine Bir Alan Araştırması

Sibel KANDEMİR

FCR YAYIN LTD.

Genel Yayın No | General Publication Number: 1715

FCR Sertifika no | Certificate Number: 46550

ISBN: 0000 0004 4657 1968

ROR ID: ror.org/00zznvq98

Alt Yayın | Imprint: Eskiye

Yayın No | Publication Number: 345

Kitap Adı : Gençlerde Dini Tutum ve Din Dışı Yönelim

Alt Başlık : Ateizm ve Deizm Eğilimi Üzerine Bir Alan Araştırması

Book Title : Religious Attitudes and Non-Religious Tendencies Among Youth

Subtitle : A Field Study on the Inclination Toward Atheism and Deism

ISBN : 978-625-5536-58-7

DOI : doi.org/10.70458/fcr.9786255536587

Yazar | Author: Sibel Kandemir | orcid.org/0000-0002-1002-4378

Kurum | Institution: Karabük Üniversitesi

ROR ID: ror.org/04wy7gp54

Yayın Türü | Publication Type: Kitap | Book - Monograph

Yayın Dili | Language: Türkçe | Turkish

Ebat | Dimensions: 13,5 x 21 cm

Baskı Sayısı | Edition: 1

Sayfa Sayısı | Pages: 206 (xvi + 190)

Yayın Tarihi | Publication Date: Ekim | October 2025

Yayın Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye

Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: FCR

Baskı ve Cilt | Printing and Binding: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Konu Kategorisi | Subject Categories

BIC: JNF - Din eğitimi | Religious education

BISAC: REL067120 - Din Eğitimi / Genel | Religion / Education / General

THEMA: QRN - Din eğitimi | Religious education

LC Classification: BL42 - Din eğitimi. Gençlik ve din | Religious education. Youth and religion

DEWEY: 268 - Din eğitimi | Religious education

WoS Category: Education & Educational Research | Eğitim ve Eğitim Araştırmaları

WoS Citation Topics Meso: 5.6 - Eğitim psikolojisi | Educational Psychology

WoS Citation Topics Micro: 5.6.28 - Ergen eğitimi ve dini yönelimler | Adolescent Education and Religious Orientation

Scopus Subject Areas: 1211 - Din çalışmaları | Religious Studies

Atıf Bilgisi | Cite as: Kandemir, Sibel. *Gençlerde Dini Tutum ve Din Dışı Yönelim: Ateizm ve Deizm Eğilimi Üzerine Bir Alan Araştırması*. Ankara: FCR Yayın Ltd., 2025.

© All rights reserved | FCR YAYIN LTD.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 06050

Altındağ-Ankara/TÜRKİYE • Tel: +90 (312) 310 08 60

www.fcr.com.tr • fcr@fcr.com.tr

Gençlerde Dini Tutum ve Din Dışı Yönelim

Ateizm ve Deizm Eğilimi Üzerine Bir Alan Araştırması

Sibel KANDEMİR

Ankara 2025

Yazar Hakkında | About the Author

Sibel KANDEMİR

1984 yılında Ardahan’da dünya gelen yazar ortaöğrenimini Gebze İmam Hatip Lisesi’nde tamamlamıştır (1999). Lisans öğrenimini Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde tamamladıktan sonra (2004) Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı okullarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni olarak görev yapmıştır. Lisansüstü eğitimine Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Din Eğitimi Bilim Dalında devam etmiştir. “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf Ders Kitaplarındaki Hadis Çevirilerinin Öğrenci Algı Düzeylerine Göre İncelenmesi” başlıklı teziyle yüksek lisansını (2015); “Lise Öğrencilerinde Ateizm ve Deizm Eğilimi Üzerine Bir Araştırma” başlıklı teziyle de doktorasını tamamlamıştır (2022). 2023 yılından itibaren Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Doktor Öğretim Üyesi olarak görev yapmaktadır. İngilizce ve Arapça bilen yazar evli ve iki çocuk annesidir. Çocukluk ve gençlik dönemi din eğitimi, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmen adaylarının eğitimi, ahlak eğitimi, din öğretiminde teknoloji kullanımı gibi alanlarda çalışmalarını sürdürmektedir.

Born in Ardahan in 1984, the author completed elementary school here and continued his middle school and high school education at Gebze Imam Hatip High School. After completing his university education at Ankara University Faculty of Theology, he worked as a Religion Culture and Ethics Teacher at schools affiliated with the Ministry of National Education. Sibel Kandemir, who completed her Master’s and Doctorate studies in the field of Religious Education at the Necmettin Erbakan University Institute of Social Sciences, has published articles and book chapters on childhood and youth religious education and the training of Religious Culture and Ethics teacher candidates. Drawing on the shortcomings she observed in the field during her years as a Religion Culture and Ethics teacher, the author conducted various studies and has been serving as an Assistant Professor at the Faculty of Theology at Karabük University since 2023. The author, who speaks English and Arabic, is married and has two children.

Kitap Hakkında

Gençlerde Dini Tutum ve Din Dışı Yönelim

Ateizm ve Deizm Eğilimi Üzerine Bir Alan Araştırması

Toplumsal değişimlerin çok hızlı olduğu ve küreselleşmenin bir sonucu olarak çok sayıda alternatifle karşı karşıya kaldığımız çağımızda, yerel kültürün daha güçlü olduğu eski çağlara kıyasla gençlerde yaşanan kimlik krizlerinin daha yaygın hale geldiğini söylemek mümkündür. Bu durumdan dini değerler de nasibini almakta, gençler yaşadıkları toplumda hâkim olan din hakkında sübjektif yargılar oluşturmaya çalışırken bir yandan da farklı alternatif arayışına girmektedirler. Bu araştırma ve değerlendirme sürecinin sonunda gencin toplumsal değerleri benimseyerek kimliğinin bir parçası haline getirmesi ya da yaygın inançlardan farklı bir tercihte bulunması mümkündür. Bu bağlamda gençlerin dini değerlere yaklaşımlarının araştırılması ve din eğitimi planlamalarının bu araştırmalardan elde edilen sonuçlar dikkate alınarak yürütülmesi önem taşımaktadır. Lise gençliğinin ateizme ve deizme eğilimlerinin araştırıldığı çalışmamız teorik ve empirik olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Teorik bölümde konunun kuramsal çerçevesi ortaya konurken, empirik bölümde Ok-Dini Tutum Ölçeği ve Din Dışı Yönelim Ölçeği ile elde edilen bulgular değerlendirilmiştir. Araştırmamızda gençlerin dini tutumları ve inançları üzerinde etkili olan faktörler din eğitimi bilimi açısından ele alınmıştır. Alandan toplanan veriler değerlendirildiğinde lise öğrencileri arasında sayıları çok olmamakla birlikte dine karşı olumsuz tutum geliştiren, ateist ve deist anlayışı benimseyen gençlerin mevcut olduğu görülmektedir. Gençlerin dine yaklaşımları üzerinde en etkili kurum ailedir. Ayrıca gençlerin aldıkları din eğitiminin yoğunluğu ve bu eğitimden tatmin olma düzeyleri arttıkça ateizm, deizm gibi din dışı yönelimleri azalmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi; Gençlik; Ergenlik; Din dışı yönelim; Ateizm; Deizm

About The Book

Religious Attitudes and Non-Religious Tendencies Among Youth A Field Study on the Inclination Toward Atheism and Deism

It is possible to say that identity crises of youth are more common in our age, where social changes are very rapid and we are faced with many alternatives as a result of globalization, compared to ancient times when the local culture was stronger. Religious values are also affected by this situation, and while young people try to form subjective judgments about the religion that is dominant in the society they live in, they also evaluate other alternatives. At the end of this research and evaluation process, it is possible for the young person to adopt social values and make them a part of their identity or make a choice different from common beliefs. In this context, it is important to investigate the approach of young people to religious values and to carry out religious education planning by taking into account the results obtained from these researches. Our study, in which high school youth's tendencies towards atheism and deism are investigated, consists of two parts, theoretical and empirical. While the theoretical framework of the subject is presented in the theoretical part, the findings obtained with the Ok-Religious Attitude Scale and the Non-Religious Orientation Scale are evaluated in the empirical part. Our study examines the factors influencing young people's religious attitudes and beliefs from the perspective of religious education science. When the data collected in the field is evaluated, it is seen that among high school students, there are those who have developed negative attitudes towards religion and who embrace atheist and deist understandings, although their numbers are not very high. The most influential institution on young people's approach to religion is the family. Furthermore, as the intensity of the religious education young people receive and their level of satisfaction with this education increases, non-religious orientations such as atheism and deism decrease.

Keywords: Religious Education; Adolescence; Faith; Atheism; Deism

ÖN SÖZ

Eğitimin en temel işlevlerinden biri kültürlemedir. Kültürleme kavramı bir toplumun kendi değerlerini, alışkanlıklarını, yaşam biçimini, inançlarını genç kuşaklara aktarımını ifade etmektedir. Toplumun kendi inaç ve değerlerini yeni nesillere aktarması da bu kültürleme kapsamına girmektedir. Bu kültürleme ailede başlayan, okuldaki eğitimle devam eden sağlıklı bir sosyalizasyon süreci ile mümkün olmaktadır. Bu süreçte yaşanan aksilikler bireyin içinde yaşadığı topluma yabancılaşmasına ve toplumsal değerlerden uzaklaşmasına yol açabilmektedir. Bu bağlamda son yıllarda gençler arasında ateizm, deizm gibi akımların yaygınlaştığı ve gençlerin dini değerlerden uzaklaştıkları gündeme getirilmektedir. Bu iddiaların gerçekliğinin olup olmadığını ortaya koymaya çalıştığımız çalışmamız, Konya il merkezinde 2020-2021 yılında eğitim gören lise öğrencileri ile gerçekleştirilen bir alan araştırmasıdır. Lise öğrencilerinin ateizm ve deizm eğilimleri ve dinî tutumları üzerinde yoğunlaşan çalışmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır.

Girişte araştırmamızın problemi, amacı, önemi ve sınırlılıkları hakkında bilgi verilmiştir. Kuramsal çerçevenin oluşturulmaya çalışıldığı ilk bölümde ergenlik dönemi ve gelişim özelliklerinin yanısıra, teizm, ateizm, deizm ve agnostisizm kavramlarına ve örgün eğitimde inanç öğretimine değinilmiştir. Çalışma bulgularının anlaşılması açısından ergenlik döneminin özelliklerinin kapsamlı bir şekilde ele alındığı ilk bölümde gençlerin arayış içerisinde olduğu bu dönemde karşılarına çıkan ateizm, deizm, agnostisizm gibi din dışı yönelimler ve iddialarına da yer verilmiştir. Bu bölümde ayrıca örgün eğitimde inanç öğretimine ilişkin bilgi verilerek mevcut duruma ışık tutulmaya çalışılmıştır. Nicel araştırma desenlerinden ilişkisel tarama modelinin kullanıldığı araştırmamızın metodolojisi ikinci bölümde detaylı bir şekilde

ele alınmıştır. Araştırma modeli, veri toplama araçları ve verilerin değerlendirilmesine ilişkin gerekli açıklamalar yapılarak araştırma süreci ayrıntılı bir şekilde okuyucuya sunulmuştur. Çalışmamızın üçüncü bölümde ise ulaşılan bulgulara ve din eğitimi açısından yorumlarına yer verilmiştir. Bulgular cinsiyet, okul türü, aileye ilişkin faktörler, din eğitimi ile ilgili değişkenler ve sosyal faktörler açısından yorumlanmış, dini değerlerin gelecek nesillere aktarılmasına hizmet edecek bir din öğretimine katkı sunulmaya çalışılmıştır.

Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yaptığımız doktora tezinin kisve-i taba bürünmüş hali olan bu çalışmada birçok kişinin katkısı olmuştur. Bu bağlamda araştırma sürecinde akademik rehberlikleri için başta danışman hocam Prof. Dr. Mustafa Tavukçuoğlu'na; tez izleme komitesinde yer alarak çalışmaya katkı sağlayan Prof. Dr. Muhiddin Okumuşlar ile Doç. Dr. Sümeyra Bilecik Karacan'a ve çalışmanın her aşamasında tecrübelerinden yararlandığım Doç. Dr. İrfan Erdoğan'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Diğer taraftan veri toplama sürecindeki yardımları için Konya İl Milli Eğitim Müdürlüğü AR-GE birimine, okullarımızın kıymetli yöneticileri ve öğretmenleri ile samimi düşüncelerini paylaşan sevgili öğrencilerimize minnettarım. Pandemi koşulları ile birlikte uzun ve yorucu bir süreçte gerçekleştirdiğim araştırmamın her aşamasında maddi ve manevi desteği ile yanımda olan sevgili eşim Ahmet Mekin Kandırmir'e ve bu süreçte kendilerine daha az zaman ayırdığım kızlarım Semiha ve Meryem Zelal'e de teşekkürü bir borç bilirim.

Sibel KANDEMİR
Safranbolu, 2025

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	vii
TABLolar LİSTESİ	xiii
GRAFİKLER LİSTESİ	xiv
DİYAGRAMLAR LİSTESİ	xiv
KISALTMALAR	xv
SEMBOLLER	xvi
GİRİŞ	1
A. Problem	1
B. Hipotezler	4
C. Araştırmanın Amacı	6
D. Araştırmanın Önemi	6
E. Araştırmanın Sınırlılıkları	9
F. Sayıtlar	10
G. Temel Kavramlar	10
H. Literatür	12
 BİRİNCİ BÖLÜM	
KURAMSAL ÇERÇEVE	17
1.1. İman ve İnkâr Bağlamında Kavramlar	17
1.1.1. Din, Dindarlık ve Dinî Yönelim	17
1.1.2. İman ve İnanç Kavramları	23
1.1.3. İslam'da İman	26
1.1.4. Teizm	37
1.1.5. Dinsizlik, İnançsızlık ve Din Dışı Yönelim	39
1.1.6. Ateizm	44
1.1.7. Agnostisizm	60
1.1.8. Deizm	62
1.2. Ergenlik Dönemi	68
1.2.1. Fiziksel ve Cinsel Gelişim	69

1.2.2. Psiko-Sosyal Gelişim	70
1.2.3. Bilişsel Gelişim	72
1.2.4. Dinî-Ahlakî Gelişim	73
1.3. Örgün Din Eğitiminde İnanç Öğretimi	76
1.3.1. İlköğretimde İnanç Öğretimi	77
1.3.2. Ortaöğretimde İnanç Öğretimi	84
İKİNCİ BÖLÜM	
METODOLOJİ	92
2.1. Araştırma Modeli	92
2.2. Evren ve Örneklem	93
2.3. Veri Toplama Araçları	97
2.3.1. Kişisel Bilgi Anketi	97
2.3.3. Din Dışı Yönelim Ölçeği	98
2.3.4. Ok-Dinî Tutum Ölçeği	100
2.4. Verilerin Toplanması	102
2.5. Verilerin Analizi ve Yorumlanması	103
2.6. Araştırmanın Geçerlik ve Güvenirliği	105
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
BULGULAR VE YORUMLAR	108
3.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri	111
3.2. Cinsiyet Değişkenine Göre Bulgular	118
3.3. Sınıf Değişkenine Göre Bulgular	122
3.4. Okul Türlerine Göre Bulgular	123
3.5. Aile Değişkenine Göre Bulgular	125
3.6. Okul Dışında Din Eğitimi Alma Durumu ve Din Eğitiminden Memnuniyet Değişkenlerine Göre Bulgular	134
3.7. Dinî İnançlar Üzerinde Etkisi Olduğu Düşünülen Diğer Değişkenlere Göre Bulgular	140
3.7.1. Dinî Değerlere Karşı Olumsuz Tutum Takınmaya Yol Açacak Bir Tecrübenin Yaşanması	140
3.7.2. Kötülük Meselesinin Dinî Değerler Üzerindeki Etkisi	143

3.7.3. İslam Dünyasındaki Uygulamaların Dinî Değerler Üzerindeki Etkisi	144
3.7.4. Kitle İletişim Araçlarının Dinî Değerler Üzerindeki Etkisi	145
3.7.5. Dindarların Tutum ve Davranışlarının Dinî Değerlere Etkisi	146
3.7.6. Dinî tutum ve Din Dışı Yönelim İlişkisi	148
SONUÇ ve TARTIŞMA	151
ÖNERİLER	158
KAYNAKÇA	161
EKLER	181
DİZİN	186

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. İlköğretim DKAB Dersi İnanç Öğretimi	78
Tablo 2. Temel Dinî Bilgiler İslâm 1 Programında Yer Alan	84
Tablo 3. Ortaöğretim DKAB Dersi İnanç Öğretimi	86
Tablo 4. Katılımcıların Cinsiyet, Okul Türü ve.....	96
Tablo 5. Din Dışı Yönelim ve Ok-Dinî Tutum Ölçeklerine Dair.....	108
Tablo 6. Yüksek ve Orta Düzeyde Din Dışı Eğilim Gösteren	110
Tablo 7. Katılımcılarının Cinsiyet, Okul Türü ve Sınıf Değişkenlerine Göre Dağılımları.....	111
Tablo 8. Katılımcılarının Ebeveyn Eğitim Düzeyi.....	112
Tablo 9. Katılımcıların Ailelerinde Dinî Değerlere Verilen Önem	112
Tablo 10. Katılımcıların Anne-Babalarının Ebeveynlik Tutumları ...	113
Tablo 11. Katılımcıların Dini İnançları Üzerinde Etkili Olan Faktörler.....	114
Tablo 12. Katılımcıların Dinî Değerlere Karşı Olumsuz Tutuma Yol Açan Bir Tecrübe Yaşayıp/Yaşamama Durumu.....	114
Tablo 13. Katılımcıların Din Eğitimi ve Dinî Bilgi Düzeyleri	115
Tablo 14. Katılımcıların Dinî Değerler Üzerinde Etkili Olabilecek Diğer Değişkenler	117
Tablo 15. Katılımcıların Tanrı İnancı Sorusuna Verdikleri Yanıtlar	118
Tablo 16. Cinsiyete Göre Din Dışı Yönelim Puanlarının Dağılımı	119
Tablo 17. Ok-Dinî Tutum Ölçeği Puanlarının Cinsiyet.....	121
Tablo 18. Sınıf Değişkenine Göre Din Dışı Yönelim ve	122
Tablo 19. Okul Türleri İle Ölçeklerden Alınan Puanlar Arası İlişkiyi.....	123
Tablo 20. Anne Eğitim Durumu (İlkokul -Yüksek Lisans/Doktora) ile Ölçeklerden Alınan Puanlar Arası İlişkiyi Gösteren Mann-Whitney U Testi Sonuçları.....	127
Tablo 21. Dinî Değerlerin Aile İçin Önem Düzeyine Göre.....	130
Tablo 22. Ebeveyn Tutumları İle Din Dışı Yönelim Ölçeğinde Alınan Puanlar Arasındaki ilişkiyi Gösteren Kruskal-Wallis Testi Sonuçları.....	132
Tablo 23. Dinî İnançlar Üzerinde En Fazla Etkisi Olan Faktörler.....	134
Tablo 24. Okul Dışında Din Eğitimi Alma Durumuna Göre Ölçeklerden Alınan Puanlar	135

Tablo 25. Okulda Alınan Din Eğitiminin İnançla İlgili Sorulara Yanıt Verme Durumu ve Din Dışı Yönelim Ölçeği'nden Alınan Puanlar Arasındaki İlişkiyi Gösteren Anova Testi Sonuçları	136
Tablo 26. Din Dersi Öğretmenlerinin Tutum ve Davranışlarının Dinî Değerler Üzerindeki Etkisine Göre Ölçeklerden Alınan Puanlar	138
Tablo 27. Dine Karşı Olumsuz Tutuma Yol Açan Tecrübenin Yaşanma Durumu	141
Tablo 28. Dinî değerlere Karşı Olumsuz Tutuma Yol Açacak Tecrübenin Varlığı İle Ölçeklerden Alınan Puanlar Arasındaki İlişkiyi Gösteren Anova Testi Sonuçları	142
Tablo 29. Dünyadaki Kötülüklerin Dinî Değerler Üzerindeki Etkisine Göre Ölçeklerden Alınan Puanlar	143
Tablo 30. İslam Dünyasındaki Uygulamaların Dinî Değerler Üzerindeki Etkisine Göre Ölçeklerden Alınan Puanlar	144
Tablo 31. Kitle İletişim Araçlarının Dinî Değerlere Etkisine Göre	146
Tablo 32. Dindarların Tutum ve Davranışlarından Etkilenme İle Ölçeklerden Alınan Puanlar Arası İlişkiyi Gösteren Anova Testi Sonuçları	148
Tablo 33. Dinî tutum ve Din Dışı Yönelim Arası Regresyon	150

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1. Bağımsız Örneklem t Testi	95
Grafik 2. Katılımcıların Din Dışı Yönelim Seviyeleri	121

DİYAGRAMLAR LİSTESİ

Diyagram 1. Dini Dışı Yönelim Ölçeği	100
Diyagram 2. Ok-Dinî Tutum Ölçeği	102
Diyagram 3. Dinî Tutum ve Din Dışı Yönelim Arası İlişkiyi Gösteren Yol Analizi	149

KISALTMALAR

AİBÜ	: Abant İzzet Baysal Üniversitesi
AYEUM	: Araştırma Yöntemleri Eğitim ve Uygulama Merkezi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DKAB	: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
DT	: Dinî Tutum
ed.	: Editör
KT	: Kareler Toplamı
KO	: Kareler Ortalaması
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
nşr.	: Neşreden
s.a.v.	: Sallallahu aleyhi ve sellem
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
SPSS	: Statistical Package for the Social Sciences
SS	: Standart sapma
SH	: Standart hata
sd	: Serbestlik derecesi
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
ts.	: Tarihsiz
OMÜ	: Ondokuz Mayıs Üniversitesi
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
Var.K	: Varyansların Kaynağı
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
www	: World Wide Web
Yay.	: Yayınları, yayıncılık

SEMBOLLER

d	: Etki büyüklüğü değeri
F	: F dağılımı
N	: Dağılıma ait veri sayısı
p	: Anlamlılık seviyesi
r	: Korelasyon katsayısı
$\bar{X}$	: Aritmetik ortalama
X^2	: Ki-kare değeri
t:	t değeri (t testi için)
%:	Verilerin yüzdesi
z:	Standartlaştırılmış puan